

ВІДГУК

офіційного опонента

професора кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету,
доктора педагогічних наук, професора **ЗВАРИЧ Ірини Миколаївни**
на дисертацію **ЗІНОРУКА Алена Володимировича**
на тему: **«Формування комунікативних умінь у майбутніх філологів
засобами інтерактивних технологій»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Ступінь актуальності обраної теми та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Комунікація завжди була і сьогодні є однією з основних процесів обміну інформації та підтримки необхідних контактів із людьми. Комунікативні вміння можуть впливати на висвітлення глибини думки у процесі спілкування, щоб розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню, зокрема певна сукупність знань, умінь і навичок забезпечить ефективність спілкування.

Нині широко використовуються різні технології, тому що це сьогодні є справжня необхідність для пошуку інформації, передачі різних повідомлень і виконання завдань. Важко уявити, що молодь 80 років могла лише мріяти про комп'ютер та мобільний телефон. Вони не знали, що можна лист написати і відправити без конверта і він дістанеться адресата за кілька секунд, а тим більше знайти інформацію для вивчення в Інтернеті, а не в підручнику. Саме тому вважаємо дослідження Зінорука Алена Володимировича на тему: «Формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій» цілком актуальним і своєчасним.

Про актуальність теми дослідження свідчить те, що роботу виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Теоретико-методичні основи навчально-виховної роботи у природоохоронних та аграрних вищих навчальних закладах» (номер державної реєстрації 0115U003561) та наукового напрямку кафедри іноземної філології і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Підготовка та реалізація перекладацьких проєктів у закладах вищої освіти» (номер державної реєстрації 0115U003298).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У процесі здійснення наукового дослідження здобувачем отримано вагомі наукові результати, важливі для педагогічної науки, а саме:

- уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема сутність понять «комунікативні вміння», «комунікативні вміння у майбутніх філологів» та «формування комунікативних умінь у майбутніх філологів», а також охарактеризовано структуру комунікативних умінь майбутніх філологів;
- розкрито практику формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій;
- обґрунтовано принципи і педагогічні умови формування комунікативних умінь у майбутніх філологів;
- розроблено модель процесу формування комунікативних умінь у майбутніх філологів;
- конкретизовано критерії, показники та рівні сформованості комунікативних умінь у майбутніх філологів;
- розроблено методику формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій та перевірено ефективність її реалізації.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація має належний рівень новизни. Зокрема особистий внесок здобувача полягає в тому, що *уперше*: розроблено та експериментально перевірено методику формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій;

– *обґрунтовано* педагогічні умови формування комунікативних умінь у майбутніх філологів (застосування в освітньому процесі особистісно-орієнтованого підходу, зокрема під час організації комунікативної діяльності студентів-філологів; формування позитивної мотивації у майбутніх фахівців, спрямованої на активне самонавчання; використання комплексу тематичних матеріалів лінгвосоціокультурної спрямованості, що відповідає сучасним науковим досягненням; застосування у професійній комунікації інтерактивних технологій; забезпечення психологічного клімату на лекціях, практичних заняттях та під час позааудиторної роботи всіх учасників освітнього процесу); окреслено критерії (мотиваційно-особистісний, інформаційно-комунікаційний, когнітивний, діяльнісний), рівні (низький, середній, високий) та показники сформованості комунікативних умінь у майбутніх філологів; побудовано модель формування комунікативних умінь у майбутніх філологів, що включає цільовий, змістовно-процесуальний та діагностичний взаємопов'язані структурні блоки;

– *уточнено*: зміст сутності поняття «комунікативні уміння у майбутніх філологів» як професійних умінь, за допомогою яких реалізуються ключові складники педагогічної комунікації, що передбачає наявність лінгвістичних знань і засобів синтаксичної організації тексту під час здійснення комунікативного акту у процесі професійної взаємодії;

– *удосконалено*: зміст та організацію освітнього процесу формування комунікативних умінь у майбутніх філологів під час фахової підготовки у ЗВО шляхом упровадження інтерактивних технологій; подальшого розвитку дістали: теоретичні засади і практичні аспекти методики формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій;

– *подальшого розвитку дістали*: теоретичні засади і практичні аспекти методики формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Здобувачем приділено багато уваги конкретизації наукового апарату дослідження. Введено у науковий обіг невідомі та маловідомі для фахівців відповідної галузі знань джерела з проблеми дослідження. Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження здобувача забезпечується:

1. Коректно і правильно визначеними об'єктом і предметом дослідження, логічно сформульованими завданнями, які реалізувалися за допомогою адекватних методів наукового пошуку, серед яких:

– *теоретичний*: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація педагогічної, психологічної, лінгвістичної науково-методичної літератури та аналіз нормативно-правової бази вищої освіти щодо організації освітнього процесу, освітніх програм підготовки майбутніх філологів;

– *емпіричні*: використання спостереження, інтерв'ю, опитування, тестів та анкет. Проведення інтерв'ю з викладачами ЗВО для дослідження специфіки формування комунікативних умінь майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій. Здійснення педагогічного експерименту для отримання даних щодо результативності розробленої методики формування комунікативних умінь;

– *статистичні*: реєстрація та експериментальна обробка отриманих даних за допомогою MS Excel та статистичного пакету соціальних наук (SPSS);

– *графічних*: за допомогою графіків, гістограм, діаграм, таблиць було забезпечено наочне представлення та порівняльне аналізування отриманих експериментальних даних.

2. Ґрунтовною теоретико-методологічною основою наукового пошуку представлено значущі й інформативно цінні джерела, зокрема: нормативно-правові документи України (закони, постанови тощо); праці теоретико-методологічного характеру (дисертації, монографії та ін.) українських та зарубіжних учених, в яких знайшли відображення підготовка майбутніх фахівців та підвищення їхнього професіоналізму, зокрема філологів.

3. Належною експериментальною базою та організацією дослідження, що проводилося в період 2021–2024 рр. на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла

Коцюбинського. Формувальний етап експериментального дослідження налічував 152 студенти, з них у контрольній групі – 77 студентів у 2022–2024 навчальних роках, та експериментальна група налічувала 75 студентів у 2021–2023 навчальних роках. Всього у констатувальному та формувальному етапах дослідження брали участь 319 студентів спеціальності 035 «Філологія».

4. Матеріали дисертації були успішно впроваджені у освітній процес, що засвідчено довідками про впровадження, наданими Національним університетом біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження від 30.08.2024 р.), Черкаським національним університетом імені Богдана Хмельницького (довідка № 204/04 від 04.09.2024 р.), Вінницьким державним педагогічним університетом імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06.26 від 30.08.2024 р.).

5. Апробація результатів дослідження обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: III Міжнародній науково-практичній конференції «An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary» (м. Вінниця, Україна – м. Відень, Австрія, 2022 р.); V Міжнародній науковій конференції «Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень» (м. Київ, 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України і світу» (м. Київ, 2023 р.); III Міжнародній науковій конференції «Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти» (м. Дніпро, 2024 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary» (м. Вінниця, Україна – м. Відень, Австрія, 2024 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Modern vision of implementing innovations in scientific studies» (м. Софія, Республіка Болгарія, 2024 р.).

5. Методом експертної оцінки, визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативних умінь у майбутніх філологів: застосування в освітньому процесі особистісно орієнтованого підходу, зокрема під час організації комунікативної діяльності студентів-філологів; формування позитивної мотивації в майбутніх фахівців, спрямованої на активне самонавчання; використання комплексу тематичних матеріалів лінгвосоціокультурної спрямованості, що відповідає сучасним науковим досягненням; застосування у професійній комунікації інтерактивних технологій; забезпечення психологічного клімату на лекціях, практичних заняттях та під час позааудиторної роботи всіх учасників освітнього процесу.

6. Результативна експериментальна перевірка ефективності методики формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України підтвердила, що впроваджена методика сприяє успішному формуванню комунікативних умінь майбутніх філологів.

7. Джерельна база рецензованої дисертації цілому відповідає вимогам написання наукового дослідження. Використання джерел у науковій роботі вказує на обізнаність автора з теоретичними та організаційними засадами формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій, науковою та методичною літературою з проблеми дослідження.

Значення отриманих автором результатів для науки і практики. На наш погляд, практичне значення дисертаційного дослідження полягає у впровадженні в освітній процес ЗВО методики формування комунікативних умінь у майбутніх філологів у процесі професійної підготовки, що відбувалося через лекції, практичні та лабораторні заняття з використанням засобів інтерактивних технологій: навчального проєктування (інтерактивна гра «Літернатива», та альтернативи: «Фауст і стародавній манускрипт», «Фауст і Міфічний кристал», «Фауст і технологічний прорив», «Фауст і письменницький дух», «Фауст і підземне королівство», «Мандрівка часом з Фаустом»); імітаційно-ігрову: інтерактивна гра «Літературний суд»; методичний прийом під назвою «Комунікативний міст»; інтерактивні вправи: «Мій ідеальний світ», «Структурна розповідь», «Створення віртуального гіда для подорожі національним парком», «Дебати на сучасну тему», «Впізнай емоцію»; тренінгового навчання (інтерактивний тренінг «Навички створення освітнього проєкту»,

«Мистецтво слухати» та «Невербальна сила»); контекстно-комунікативної (форми «робота в групах», «робота в парах» («Діалог протилежностей»), метод «мозковий штурм» («Відкрите море»), комунікативний тренінг «Уміння надати професійну пораду» тощо.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації чітка і послідовна. Зміст роботи відображає основні етапи та хід дослідження. Поняттєвий апарат як знакова модель дослідження включає такі ключові поняття: «комунікативні уміння», «комунікативні уміння у майбутніх філологів» та «формування комунікативних умінь у майбутніх філологів».

1. Заслуговує на увагу, що автор робить спробу дати власне визначення поняття «комунікативні уміння». Під комунікативними вміннями розглядається усвідомлений процес, надбудова над комплексом комунікативних знань і навичок, що набувається особистістю в процесі вдосконалення власних комунікаційних практик, які ґрунтуються на принципах гнучкої адаптації та підвищення їх продуктивності й ефективності. Комунікативні уміння є складником комунікативної компетентності.

2. Цікавою є представлена автором структурна схема комунікативних умінь, що складається з мотиваційно-ціннісного, інформаційного, поведінкового, операційно-діяльнісного компонентів. На с. 51–52 дисертації надається розгорнута їх характеристика.

3. Безумовно заслуговує на увагу модель формування комунікативних умінь у майбутніх філологів, що передбачає цільовий (визначає соціальне замовлення суспільства, мету, принципи, методологічні підходи та компоненти формування комунікативних умінь у майбутніх філологів), змістово-процесуальний (окреслює методику, педагогічні умови, інтерактивні технології, а також етапи формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій), діагностичний (дозволяє провести індивідуальну діагностику рівнів сформованості комунікативних умінь кожного студента-філолога на основі розроблених критеріїв, показників та рівні блоки (с. 109–111 дисертації).

4. Незаперечним є розроблені автором критерії, зокрема мотиваційно-особистісні, інформаційно-комунікаційні, когнітивні, діяльнісні та показники сформованості комунікативних умінь у майбутніх філологів (с. 165 дисертації).

5. Звертаємо увагу на представлений аналіз рівнів сформованості комунікативних умінь у майбутніх філологів експериментальної та контрольної груп на початку та наприкінці формувального етапу експерименту мотиваційно-особистісним критерієм (с. 193 дисертації), та інформаційно-комунікативним критерієм (с. 195 дисертації), а також когнітивним критерієм (с. 196 дисертації) і діяльнісним критерієм (с. 198 дисертації).

Повнота викладення результатів в опублікованих працях автора. Зміст наукових публікацій автора відображають основні положення і висновки, викладені в тексті дисертації. За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць, з яких 5 статей наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 6 тез наукових доповідей.

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, загального висновку, списку використаних джерел, додатків розміщених на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок та містить 10 таблиць і 25 рисунків. Додатки логічно доповнюють зміст дисертації.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Аналіз дисертаційного дослідження Зінорука Алена Володимировича дає підстави для висновку про відсутність порушень академічної доброчесності. У випадках використання ідей, положень, відомостей з інших джерел автор робить на них посилання, зазначаючи автора та його праці, що відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права.

Позитивно оцінюючи наукові здобутки Зінорука Алена Володимировича, відзначаючи незаперечну теоретичну новизну, ґрунтовність та практичне значення пропонованої дисертації, вважаємо за потрібне висловити деякі *міркування та побажання* і звернути увагу на *дискусійні положення*, що потребують пояснення:

1. Наукове дослідження завжди передбачає вивчення та опрацювання наукової літератури, здійснення ряду дій для отримання певного новітнього результату в різних областях науки і техніки, виведення нового або удосконалення вже існуючого продукту праці чи послуги. Враховуючи цінність і новизну наукового дослідження, окреслення

завдань для виконання роботи на тему: «Формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій» варто було б використати наукові джерела наукометричних баз даних Scopus та WoS і таким чином уникнути повторення та посилання на наукове джерело Довгань Л. у списках використаних джерел (с. 83, с. 156).

2. За вимогами щодо написання наукових досліджень, список використаних праць, здобувач повинен вставити у список використаних джерел в кінці дисертації, а не розмішувати їх у розділах дисертації на с. 79–94, с. 154–161, с. 205–206, тому що це складає труднощі у підрахунках джерел, зокрема іноземних. Крім того, підрахунок зазначених джерел повинен зазначатися у дисертації

3. Оформлення додатків до дисертації, за вимогами щодо написання та оформлення дисертаційного дослідження, слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ, наприклад, додаток А, додаток Б тощо, тому за додатком А, Б, має бути В, а не Г і послідовно додатки з іншими літерами української абетки (с. 214).

4. У дисертації зустрічаються деякі неточності щодо посилання на авторів наукових джерел, якщо відповідна праця містить два і більше авторів, то слід зазначати всіх авторів цієї наукової праці у посиланнях, наприклад, на с. 73 зазначено, І. Зварич, а на с. 93 у списку джерел за номером 127 містить п'ять авторів.

Прізвища зарубіжних дослідників слід було б зазначати не лише українською мовою, але подавати їх і мовою оригіналу для того, щоб краще розпізнати науковців і знайти їх праці у списку використаних джерел, зокрема прізвища науковців на с. 120 – Мак Грроарті, W. Johnson, на с. 122 Суета Ходжау, на с. 131 П. Кінг та П. Вітт.

5. Не заперечуючи значущості наукового дослідження та його актуальність і новизну, у роботі послідовно прослідковується на с. 130, с. 164 критерії комунікативних умінь у майбутніх філологів іноземної мови. Робота виграла б як би було зроблено порівняльний аналіз формування комунікативних умінь майбутніх українських та іноземних філологів. Хотілося б знайти на сторінках дисертації поради щодо формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій дистанційно, оскільки нині більшість навчальних закладів опановують навчальні дисципліни дистанційно.

Висновок. У цілому вважаємо, що зазначені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Зінорука Алена Володимировича. Рецензоване дисертаційне дослідження на тему: «Формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій» є завершеною науково-дослідною роботою, що за актуальністю, змістом, обґрунтованістю наукових досліджень, достовірністю, науковою новизною, якістю оформлення, повнотою викладення, теоретичним та практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року, наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Зінорук Алєн Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

*Офіційний опонент професор кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету, доктор педагогічних наук,
професор Ірина ЗВАРИЧ*